

Drömmar och verklighet i stadens utkant – att växa upp i en Östeuropeisk storstad

Ulla Berglund

I Östeuropa går moderniseringen snabbt och förväntningarna på framtiden är stora. I en ytterstadsdel i Lettlands huvudstad Riga har skolbarns förhållande till sin närmiljö och deras tankar om framtiden studerats under några år av det motsägelsefulla och kontrastrika skede som brukar benämnas transition.

Studien är utförd inom forskningsprojektet "Livsformer i förorter till större städer i östersjöländer", Södertörns högskola, Huddinge, Sverige.

Efter frigörelsen från dåvarande Sovjetunionen 1991 har baltiskastaternas intensiva omvandlingsprocess, som i många avseenden fört dessa samhällen allt närmre förhållanden som vi känner från det västliga Europa. Idag domineras stadsbilden av samma reklam och samma affärskedjors stormarknader eller exklusiva märkesbutiker, som vi kan se överallt i Norden, Tyskland eller England. I teveutbudet har amerikanska såpor en stor plats och på gatorna blir stadsjeepar ett allt vanligare inslag.

I Lettlands huvudstad Riga, som varit platsen för

min studie är spåren efter sovjetstaten ändå påtagliga. En majoritet av stadens drygt 800 000 invånare – mer än 60% – bor i stadsdelar som byggdes under sovjettiden, till stor del utifrån centrala direktiv från Moskva (Marana, 1996; Luse, 1993; Luse 1994; Brinkis, 1996). Det faktum att ca hälften av Rigas invånare har sina rötter utanför Lettland och har ett annat modersmål än lettiska – oftast ryska – är ett arv av sovjettidens folkomflyttning och det ryska språkets dominans. Detta har fortfarande stor betydelse för samhällslivet i Riga. I mångt och mycket är det ett delat samhälle. Många barn går i skolor där undervisningsspråket i huvudsak är ryska. Umgänget mellan barn av lettisk respektive rysk, vitrysk, ukrainsk etc. etnicitet är begränsat. Uppdelning mellan etniska grupper har påtagligt präglat livet och platsen i Mezciems, som är den stadsdel, som jag ägnat en etnografisk studie mellan åren 1998 och 2001. Nu håller lettiska successivt på att införas som obligatoriskt undervisningsspråk i tidigare ryskspråkiga skolor. Ryskspråkiga föräldrar lämnar ofta sina barn till lettiskspråkiga daghem och en kommande sammanslagning

av de separerade skolorna kan anas. Under de år som varit har ändå delningen varit påtaglig och polariseringen mellan grupperna ibland skarp. (Se vidare Berglund, 2000.)

Studien

Det är alltså ett samhälle och en plats med flera samtidigt pågående omvandlingsprocesser som utgjort ramen för denna studie med fokus på skolbarn och barnfamiljer. Forskningen har skett med kvalitativ metod och med en hermeneutisk ansats. Samtalsintervjuer och observationer – såväl deltagandeobservationer som utifrånobservationer – har utgjort en stomme som kompletterats med tolkning av barns egna bidrag i form av många uppsatser, ett par dagböcker, teckningar, foton mm. Samtalsintervjuer genomfördes med barn och föräldrar tillsammans (12 intervjuer varav två som uppföljning). Också lärare, rektorer och andra nyckelpersoner intervjuades (10 personer), och med några hölls fortlöpande kontakt. Därutöver har informella samtal skett med ett stort antal personer – barn och vuxna i området.

Två skolklasser, en från vardera den rysk- respektive lettiskspråkiga skolan i området besöktes vid flera tillfällen 1998–2001. Jag deltog i skolaktiviteter och lärde känna många barn relativt väl. Vid olika tillfällen besvarades enkäter om fritidsaktiviteter och närmiljön av skolbarn i åldrar från ca 10 till ca 15 år. Elever i de två skolklasserna besvarade fritidsenkäten två gånger med ca tre års mellanrum, men på grund av förändringar i den ryska skolan blev det en något begränsad grupp som kunde nås båda gångerna. Enkäterna användes till en början för att få orienterande information som underlag för samtal med barn och föräldrar. Syftet var också att få ett bredare material som jämförelsebakgrund till vad som framkom från intervjuer och observationer. Ca 100 enkäter har analyserats och kan förutom kvalitativa data ge försiktiga antydningar om kvantitativa förhållanden. Kommunikation med barnen skedde delvis direkt men till stor del med hjälp av två tolkar (svensk/lettisk respektive engelsk/rysk). Tolkarna, varav den ena var lärare i den ryskspråkiga skolan, översatte också skrivet material samt bistod med kulturkompetens.

I ett land med en mindre utvecklad officiell statistik och med en forskningstradition där vardagsliv inte haft stor plats måste mycket möda ägnas åt att samla in bakgrundsinformation, både när det gäller sakförhållanden och sådant som kan hänföras till vardagslivets mer subtila kultur. Att förstå och rätt tolka forskningsresultat från sovjettiden är en egen konst, som kräver kunskaper i "kremlologi", dvs. att kunna analysera samt läsa mellan raderna i friserade texter. Mycket, som enskilda forskare kommit fram till har också censurerats bort (Luse, muntligt 2000-04-07). Jag har här fått hjälp med min förståelsebakgrund av enskilda forskare, som själva utfört studier som rört boende och utemiljö under sovjettiden och i viss mån senare.

Post sovjet

Den bakgrund som framträtt genom läsning och berättelser kan kännas igen i bilder av det postsovjetiska samhället, som det skildras i media. Samtidigt är den också unik för just denna plats och totalt sett så komplex att den inte alls kan återges i en kort uppsats. I tidigare publicerad rapport (Berglund, a.a.) finns en del av denna förståelsebakgrund redovisad. Här begränsar jag mig till att påminna om den tunga skugga historien ännu kastar över samhälle och vardagsliv i Riga. Många vuxna har personliga upplevelser av en hård och till synes orättvis verklighet präglad av maktlöshet/självsvaldighet, som fortfarande påverkar deras egna och deras familjers attityder till samhället inklusive boendemiljön. Detta är min bestämda slutsats efter många samtal inom projektet och utanför.

Om attityder i boendemiljön finns aktuella studier, delvis tillkomna i samarbete med denna undersökning (Marana, 1999). Här framträder en i stort sett positiv allmän attityd till att bo i Mezciems, trots de uppenbara tekniska brister som området lider av. Problem påtalas dock, särskilt i form av störande grannar, förstörelse i den gemensamma miljön och bristen på lekplatser. De tekniska bristerna är typiska för sovjetbyggda bostadsområden, som de t.ex. beskrivs i en genomgång av förhållandena i flera länder i Östeuropa (Tsenkova, 2000). Tsenkova beskriver också olika konsekvenser av den snabba omställningen till privat ägande och därmed privat ansvar. På det lokala planet är de boendes

ovana vid att ta ansvar för allt från energikonsumtion till den gemensamma utemiljöns utseende något som ständigt kommit upp i mina samtal med fastighetsförvaltaren som har ansvar för övergången till privat ägande. (Juhnevic, muntligt 1998, 1999, 2000). Varken vuxna eller barn är vana vid att bry sig om det gemensamma, som i princip setts som det "allmännas" angelägenhet.

I det inledande stycket påtalas den polarisering mellan det lettiska och det ryska, som är välkänd inte minst genom diskussioner inom t.ex. EU om mänskliga rättigheter för ryskspråkiga och utrikes födda i Lettland. Idag kan man ofta höra nedsättande kommentarer om

sådant som ryssar anses göra och som tillhör vardagslivet. Detta gäller t.ex. ryska kvinnors (och i viss mån mäns) vana att sitta ute på gården och samtala. För mig som besökare ter sig denna vana snarast som ett positivt inslag i stadsbilden och som en trygghet för barn som är ute på egen hand. Kommentarer om ryssarnas/de ortodoxas annorlundahet finns också i skildringar från äldre tid, t.ex. i Vizma Belsevic (1997) [1992] självbiografiska bok om flickan Billes uppväxt i Riga vid tiden före och under andra världskriget.

Kort om stadsdelen Mezciems

Namnet Mezciems betyder skogsby. Denna stadsdel

Modellfoto över Mezciems (ur Strautmanis et al., 1987)

Kristine Popilas (11 år) bild av Mezciems och den lettiska skolan (2000)

ligger nio kilometer väster om Riga centrum, en halv timmes resa med trådbuss, och är delvis omgiven av skog. Genom sitt avskilda läge och sin interna struktur har Mezciems tydliga likheter med modernismens grannskapsstadsdelar t.ex. i Stockholms ytterstad. Ca 12 500 invånare bor här, vilket gör Mezciems till en av de mindre stadsdelarna i Riga. De flesta bor i skivhus och punkthus i ett storkvarter där det också finns två skolor, daghem, en idrottsanläggning och en genomgående park. Det finns en permanent markand och ett mindre affärscentrum i kvarteret. Här finns också småbutiker spridda i området, ett par enkla restauranger, apotek och en del kontor.

Angränsande till storkvarteret ligger Rigas största sjukhus, Gailezers, som fått sitt namn efter en av de små sjöarna i området. Ganska många av de boende i området arbetar på sjukhuset. Nära finns också en raserbana byggd i Bikerniekuskogen och härintill en gocarhall och ett motormuseum. Två stormarknader, en hall för bilförsäljning och ett par bensinstationer har tillkommit i utkanten av området under senare år. Etablerade sedan länge är stora, inhägnade och bevakade parkeringsplatser, där de flesta av områdets bilar parkeras.

De första stora bostadshusen byggdes i mitten av 1970-talet i den tidigare existerande byn med friliggande hus av olika ålder. Utbyggnaden pågick ca 10 år och avslutades med uppförandet av några 16-våningars punkthus som kompletterar fem- och nio våningshusen som är i majoritet i området. Nästan alla hus är byggda med betongelement. När Mezciems byggdes hade man enligt Strautmanis (1987) i undersökningar noterat negativa reaktioner från boende i storskaliga områden, och hade här ambitionen att "humanisera" skalans effekter. Med en relativt varierad arkitektur, kontrastfärger, oregelbundet utformade gårdar och genomgående gångstråk kan området ses som ett för sin tid ambitiöst projekt.

Tekniskt sett tycks området dock vara bland de sämre. Trots förvaltarens höga mål och en del upprustningsförsök ger Mezciems idag ett slitet intryck och ser för ett västerländskt öga ut att vara betydligt äldre än sina ca 20 år. Men ambitionen att göra Mezciems till "Rigas renaste stadsdel" är ett budskap som förvalta-

ren försökt sprida till invånare och näringsidkare, och inte helt utan framgång. (Se vidare Berglund, 2002).

En ögonblicksbild

Med denna relativt omfattande bakgrundskrivning hoppas jag att läsaren ska ha fått några inblickar till stöd för inlevelse i den berättelse som nu kommer. Det blir en redovisning av delar av min undersökning om de växande barnen i Mezciems. Den koncentrerar sig på materialet från skolorna, kompletterat med information från observationer och från samtalsintervjuer med vuxna. Den handlar om barnens användning av och attityder till den gemensamma miljön i stadsdelen och deras tankar om framtiden.

För att påminna om att förståelse i ett helhetsperspektiv är det som eftersträvat i denna studie vill jag inleda den egentliga beskrivningen av min empiri med en ögonblicksbild. Denna bild med sina invävda kommentarer, daterad 28 maj 1998, är typisk för mina iakttagelser av livet i Mezciems från åren 1998–1999, då jag bodde där i flera omgångar.

Det är i syrenernas tid. Det har det varit i två veckor. Blomningen och fågelsången är ljuvlig här i Mezciems, som åtminstone så här års har en del att erbjuda: platser att leka och spela på för unga med överskottsenergi och platser att sitta och njuta på för andra. Nog för att bara fundamenten är kvar till många parksoffor, ryggstöd är en exklusivitet och man får vara nöjd om det finns en bräda kvar att sitta på. Men syrenerna doftar, barn leker och det finns ett folkliv att ta del av för den som vill.

Hemkommen till Mezciems vid halv åttatiden möter jag det vanliga kvällslivet på min gård. Men först passerar jag den gård som vetter ut mot Eisensteinagatan där några stora killar spelar street basket. Ett tiotal är där. Jag tyckte mig höra dem tala ryska. På min gård händer alltid något. Nu är det nästan 70 personer där när jag försöker räkna. Även om det finns 700 lägenheter och kanske bor 1500 personer runt gården känns det mycket att se så många människor samtidigt en vanlig vardagskväll på en bostadsgård – och faktisk väldigt trevligt.

De ryska gummorna sitter på det vanliga stället, och folk med hundar stannar till och pratar med dem. Där är också de yngre grabbarna som spelar fotboll på en

djupt nedsliten gräsmatta. Men kanske bara runt tio stycken i kväll. En annan kväll var de 30, och ibland har tjejer varit med. Där är tjejerna som hoppar med sitt gummiband. Där är killarna som slingrar sina cyklar runt hålen i gatan och åker varv på varv runt "dammen" i parkeringsrondellen. Där är tjejerna och killarna som brukar träna med sina inlines varje kväll och som alltid har snygga kläder. Det är också några sex-sjuåringar fortfarande ute på egen hand. I år har det kommit ny sand i sandlådan – eller det som är kvar av den – och barnen bygger vackra slott och långa vägar. Och så är förstås de allra trognaste fyra killarna i 13–14-årsåldern ute vid basketkorgen. (Korgen sitter under mitt fönster, och därför ser jag dem väldigt ofta.) Jag ser också små grupper av tonåringar och vuxna på kvällspromenad och folk som bara passerar till eller från trappuppgångarna eller de två små butiker som finns inrymda i tidigare genomgående trapphusentréer. Vid den ena butiken står några yngre män med ölflaskor och pratar. Förutom av folk

korsas gården av katter och hundar som springer lösa. Här är gott om katter, mest skygga, smutsiga katter som bor i husens källare och äter vid soptunnorna av mat som lagts ut eller sådant som bara hamnat utanför.

Jag tänker på det ryska, mer sociala sättet att vara utomhus och på en artikel (Vysokovsky 1991) som jag läst om bostadsförhållandena i Moskva. Vysokovsky menar att stadsborna i Moskvas förorter besitter en kulturellt betingad mental kraft, som är den enda förklaringen till hur enorma bostadsområden i Moskva har kunnat utvecklas så att de fungerar. Det tycks mig som om hans iakttagelse kan ha en viss bäring också här – där ca hälften av de boende är etniska ryssar, vitryssar eller ukrainare. Det tycks hur som helst som om dessa grupper (som jag inte kan skilja på) har en förmåga och vilja att leva ett slags stadsliv, ett offentligt socialt liv, också i denna typiska förortsmiljö. Vuxna letter tycks inte delta till någon större del, medan lettiska barn och unga gör det – om än ofta i sina egna grupper.

Banden med naturen och landet

Lettland är ett urbaniserat land i ungefär samma utsträckning som de nordiska länderna. Ungefär en tredjedel av invånarna bor i Riga. Men det är uppenbart att banden med landsbygden är starka i många familjer. Ännu tycks det vanligt att barn tillbringa sina sommarlov hos släktingar på landsbygden, där man deltar i lantliga sysslor som att sätta upp hö, plocka potatis och sköta höns och grisar. Detta är ett av de mer framträdande dragen i de berättelser om sina sommarlov som barnen i den ryska såväl som i den lettiska skolklassen skrivit under hösten i femte klass. När det gäller de ryska barnen kan den vistelsen ofta vara utanför Lettlands gränser, hos mor- eller farföräldrar i andra före detta sovjetrepubliker.

Att få arbeta och hjälpa till framställs som något positivt av dessa stadsbarn. Möjligen kan man ana att det är en delvis inlärd attityd, men flera livfulla beskrivningar kan också tas som tecken på att många verkligen har roligt på landet. Detta gäller både ryska och lettiska barn. På landet är man också ofta tillsammans med t.ex. kusiner och andra släktingar, på ett sätt som jag inte uppfattar längre är vanligt hos oss. Kontakten med ett gammaldags lantliv gör att många av barnen har varit med om sådant som en medelålders svensk som jag bara hört berättas om av äldre släktingar eller läst om i Astrid Lindgrens böcker, som att plocka ägg hos hönsen och vara med i skördearbete. Bland pojkar, både lettiska och ryska, är fiske något som framstår som en uppskattad fritidssysselsättning.

När det gäller inställningen till naturen i allmänhet kan man inte säga annat än att den är klart positiv. När barnen i fjärde klass (1999) skrev uppsatser om framtiden var det en majoritet som föreställde sig att de skulle bo i villor någon stans på en vacker plats på landet eller i ett mindre samhälle. Vid havet ville många bo – i Lettland eller i något annat land. Gamla stan i Riga har i olika enkäter och samtal också framställs som en plats man tycker mycket om. Men varken där eller i andra delar av staden tycktes det vanligt att vilja bo i framtiden. Ett par av barnen skrev dock att de ville bo kvar där de bor nu. Centrala staden framstår mest som en uppskattad besöksmiljö. Här ska man komma ihåg att centrum tills helt nyligen haft få miljöer med goda boendekvaliteter. Snarast har centrum haft ett dåligt ryk-

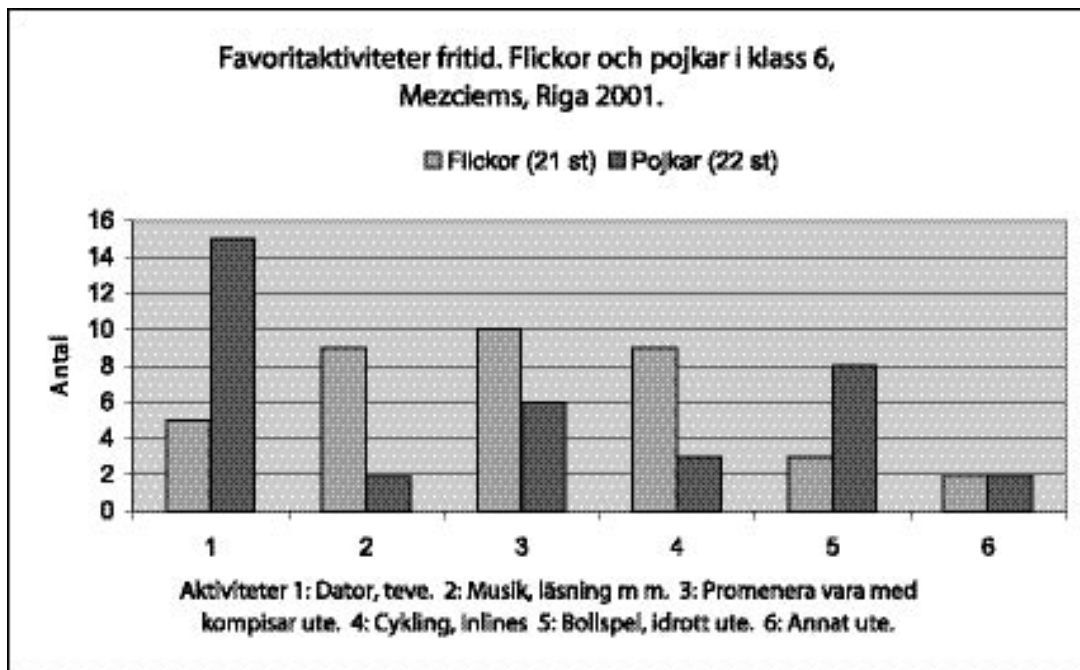

Diagram: Favoritaktiviteter 2001

te genom vanvårdade bostadshus, där människor ofta bott i provisoriskt delade lägenheter. Men en gentrifiering av centrala Riga är så sakta på gång. Rigabarnens beskrivningar av sina drömda framtidsmiljöer stämmer väl överens med svenska barns beskrivningar (Jfr Nordström, 2000).

En fråga som i samtal tas upp av många barn såväl som vuxna är miljöföreningarna i staden. Inte så konstigt med tanke t.ex. på trafiksituationen med ofta stillastående köer där gamla bussar och bilar fortfarande ger stora utsläpp. När det gäller Mezciems är man mån om att framhålla den rena luften härute. Detta kan vara något barnen fått lära sig av föräldrar och lärare, men i och för sig är det också sant. Det är lätt att andas i Mezciems. Men flera, särskilt pojkar, bekymrade sig för föreningen av de små sjöarna, som gjorde att det var tveksamt att bada i dem – även om många gjorde det – och innebar att man inte ville äta fisk som fångats där. Att få sjöarna rena var bland de vanligaste svaren på en enkätfråga (2001) om man ville ändra på något i Mezciems. Så om skogarna och sjöarna framstod bland de viktigaste kvaliteterna i området fanns

det hos många också en medvetenhet om att miljön inte mådde så bra som det kunde tyckas vid ett ytligt betraktande.

Närmiljön

I enkäter fick många barn frågan om de tyckte om att vara ute i Mezciems. Det var få som svarade annat än positivt – i stort sett några som inte bodde i området men gick i skola där. Tendensen stod sig väl mellan 3:e/4:e klass och 6:e för de klasser som fick svara två gånger. Svaren på en fråga om vad man helst gjorde på sin fritid var också klart positiva till utomhusaktiviteter. De flesta angav både inom- och utomhusaktiviteter som "favoritaktiviteter", men totalt sett visar svaren genomgående en viss övervikt för aktiviteter utomhus. I den enkät som genomfördes 2001 angav t.ex. många av flickorna i sjätte klass inlines/cykling som favoritaktivitet (9 av 21) medan många pojkar i samma ålder angav bollspel och utomhusidrott (8 av 22). Den allra mest nämnda aktiviteten i hela materialet var att promenera. Det gjorde barnen runt i kvarteren och i skogen, vid de små sjöarna och på racerbanan. Både yngre

barn i 3:e klass och äldre i 6:e, 8:e och 10:e klass ägnade sig åt promenader, särskilt flickorna. Många påpekade att de gick med sina vänner. Yngre barn byggde också kojor och lekte i skogen – vilket föräldrarna inte alltid gillade, eftersom det kunde finnas farliga personer i skogen. Några barn berättade hur de studerade naturen både i närmiljön och på andra platser.

Racerbanan i skogen var en plats som särskilt användes av de äldre barnen. Banan och skogen överhuvudtaget framstod som favoritplats för många. Med racerbanan är det så att den sällan används för det den är byggd till. Normalt är det en bilfri, kurvig och backig asfaltbana där invånarna från Mezciems och andra närbelägna stadsdelar kan cykla, promenera och åka inlines och ibland skidor på vintern i en behaglig omgivning. Hit kan man förlägga söndagsutflykten eller ta sig fina sommarkvällar. Här träffar man folk. Denna anläggning, som jag först trodde måste vara ett gissel för mezciemsborna, visade sig vara något som de allra flesta såg som en stor tillgång, oavsiktligt uppnådd genom att banan inte längre uppfyller kraven för särskilt många motortävlingar. Banan i skogen liksom idrottsplatsen vid skolan och gångstråket runt storkvarteret där de flesta bodde samt några ytterligare platser kan sägas motsvara en sådan fysisk och social miljö som äldre barn och tonåringar anses föredra. Detta innebär en miljö där man kan vara med sina kompisar och vara fysiskt aktiv (Chawla, 2002a; Kaplan och Kaplan 2002). En liknande, positiv bild av närmiljön och det gröna redovisas i Boréns (2003) studie av yngre tonåringar i ett snarligt bostadsområde i St. Petersburg.

Här kan vi notera att barnen i Mezciems i praktiken hade större tillgång till sina nära omgivningar och dess natur än vad som framkommit i såväl äldre som nyare studier i några stadsdelar i Stockholm, där den fysiska tillgängligheten till omgivningen också är god (se t.ex. Berglund, Jergeby och Kreuzfeldt, 1985; Blomqvist, 2003). I dessa studier liksom i en annan svensk studie (Gustafsson 2000) och i många engelska och amerikanska (t.ex. Morrow, 2003, sid. 169 ff.) framstår den sociala otryggheten som ett hinder för utnyttjande av omgivningarna. I samtliga dessa fall rör det sig om områden med socialt mindre gott rykte. I vardagsmiljön såväl som via media kan man ändå i Sverige överlag

ana en ökad oro när det gäller att låta barn röra sig i och upptäcka sin närmiljö på egen hand. Barn skjutsas och hämtas därför även till mål som ligger nära hemmet etc. Man skulle då kunna påstå att barnen i Mezciems ännu har kvar mer av den värdefulla kontakt med närmiljön, som håller på att tunnas ut i det västerländska, moderna samhället (jfr, Heerwagen och Oriens, 2002),

Moderniseringen

När jag talade med föräldrarna om framtiden mötte jag i flera fall en attityd av uppgivenhet för egen del. Det var mammor i 35-årsåldern som uppfattade sig som för gamla att komma ut i arbetslivet i nya jobb när deras gamla försvunnit eller deras utbildningar aldrig lett till ett arbete med rimlig lön. Det var också föräldrar som arbetade med flera olika jobb för att ha råd med bil, skolavgifter eller annat som de strävade efter – mer för sina barns skull än för egen del. Jag mötte visst också nyrika föräldrar, som närmast barnsligt gottade sig åt sina nya leksaker: sportiga bilar, mobiltelefoner, storbildsteve mm. Men den vanliga bilden av skolbarnens föräldrar var den av hårt arbete och ganska mycket försakelser för att barnen skulle få det bättre. En god utbildning har i det fria, kapitalistiska Lettland i ökande utsträckning också blivit en fråga om pengar. Avgiftsbelagda kurser och klasser finns redan på grundskolenivå.

De flesta hushåll hade bil och ett ökande antal om än en minoritet hade också dator hemma (enligt enkät år 2000 till de skolklasser som följdes under projekt-tiden). När det gällde bostaden var trångboddheten utbredd, och många bodde tillsammans med äldre släktingar. Särskilt vanligt tycktes detta vara i de ryska familjerna. Att skaffa större bostad är dyrt för ett hushåll med normala inkomster. Det råder bostadsbrist sedan länge och det är svårt att bygga till kostnader som är acceptabla för ett flertal. Dessutom har det varit krångligt med bostadsbyten under den tid som privatiseringen pågått och marknaden inte riktigt fungerat.

Bilen underlättar kontakten med landet och är, som jag uppfattat det, en av de viktigare frihetssymbolerna för dagens invånare i det självständiga Lettland. Med bilen åker man också på nöjesresor till havet etc. Semesterresor utomlands med egen bil eller andra färd-

medel hade också många barn varit med om.

Datorn är en stark symbol för det moderna, för den värld som barnen ska leva i. Jag uppfattade att lärare och föräldrar i den lettiska skolan var mycket angelägna om att barnen skulle få tillgång till datorer. När det gäller den ryska skolan kunde jag inte iaktta så starka ställningstaganden men absolut ingen negativ attityd. Snarare kunde jag ana en koppling till en mindre hoppfull attityd till framtiden såväl för skolans del som för den ryska folkgruppen.

När barnen år 2001 fick svara på frågor om vad de brukade göra på fritiden kom datorspel och tevetittande högt på listan över pojkarnas aktiviteter, betydligt lägre bland flickornas, där som nämnts, utomhusaktiviteter var relativt mer framträdande. Dator/teve angavs som favoritaktivitet av 15 av 22 deltagande pojkar (se diagram). När till större delen samma grupp tillfrågades tre år tidigare var det ett fåtal (2 av 17) som gjorde samma val. I en grupp 12-åriga pojkar 1999 angav 5 av 14 dator/teve som favoritsysselsättning. Grupperna är små och resultaten kan mycket väl vara tillfälliga. Men kanske håller en mer stillasittande livsstil på att utvecklas, så som skett bland barn i vårt mer välmående samhälle? Kanske är det pojkarnas teknikintresse som gör att de här ligger före när det gäller anammandet av det moderna? Å andra sidan intygade pojkarna 2001 ändå i stort sett samfällt att de brukade vara utomhus och spela fotboll, gå till go-carthallen eller banan i skogen osv.

Bristen på ytor i de flesta familjers bostäder kan antas bidra till att barn ofta är hänvisade till att gå ut för att få vara ifred, umgås med vänner etc. Så flickornas sociala intresse av att ses och träffas kan ofta tillgodoses bäst utomhus, vilket kan vara en förklaring till deras prioriteringar av promenader såväl som cykling och inline-åkning. Precis som när man frågar unga i svenska bostadsområden önskade sig ändå de äldre barnen fler platser/lokaler att träffas på och mer nöjen i form av disco och kaféer.

Tills vidare framstår omgivningarna i och kring en ytterstadsdel som Mezciems som attraktiva för barn och unga, för deras möten och aktiviteter. De flesta har definitivt önsknings om ett liv med betydligt mer flärd och med boende i egen villa som ideal. Men att bo i

Mezciems som vuxna framstår att döma av enkätsvaren som ett möjligt alternativ för många. I Riga finns ingen stämpling av den här typen av områden som "betonggetton" eller "segregerade områden". Ännu har inte marknaden gjort så stor skillnad på de olika stadsdelarna från sovjettiden, utan rika och fattiga bor tämligen blandat. (Se vidare Berglund, 2002.)

Områdesförvaltaren, som varit på studiebesök bl.a. i Skandinavien och Tyskland har då också sett effekterna av bostadssegregationen. Därför kämpar hon med sina knappa resurser för att hennes område inte ska hamna bland de mindre populära. Häri ingår kampanjen om renhet och god skötsel av den yttre miljön. Mina resultat tyder på att detta arbete åtminstone i någon mån har uppmärksamats av barnen. Hennes mål och barnens uppfattningar om hur miljön bör vara tycks stämma bra överens när det gäller t.ex. att få bort illaluktande sopor från entréerna, hålla rent från hundbajs och skräp, och att restaurera förfallna lekplatser.

Frågan om att hålla snyggt och rent kan tyckas trivial när det gäller vad som utmärker ett gott samhälle och en god stad. Men i ett samhälle på väg ur fattigdom och med en förslummad gemensam miljö som signum kan en uppsnygning av husens och gårdarnas uppsyn såväl som en rening av de små sjöarna bli till en viktig symbol för en bättre, mer blomstrande framtid.

Betydelsen av en tillräcklig skötselstandard för trivsel och upplevd trygghet är väl dokumenterad i otaliga undersökningar av bostadsföretag men också i forskning (t.ex. Herzog and Chernik, 2000; Nassauer, 1995). Ändå måste man tillägga att barnen har mycket glädje av de många, delvis förfallna, övervägande gröna ytorna i området. De ger utrymme för en fri användning med få restriktioner eftersom där inte finns så mycket som vuxna är angelägna att skydda. Eftersom dålig skötsel är det "normala" i de flesta bostadsområden i Riga finns det knappast något skrämmande med ett visst förfall, så som det kan göra i negativt segregerade områden. Att många – även vuxna – är synliga i miljön bidrar förstås också till tryggheten. Lite hårdraget kan man påstå att sovjettiden här har lämnat ett arv som är till glädje för barnen och är värt att reflektera över i den upp-

rustning som är på gång. Att välstånd och upprustning inte alltid är till fördel för barnens miljö diskuteras t.ex. av Wilhjelm (2002, sid.208 ff.) och Chawla, (2002b).

Framtiden

I barnens visioner är ett liv med familj och ofta husdjur i en oförstörd natur en viktig del. En naiv bild, men varför sämre än den om trottoarcafèet, som omhuldas av så många vuxna i vår tid. Antagligen kommer också många av de lettiska barnen som vuxna vilja dricka kaffe latte el-

Ulla Berglund, Institutionen för landskapsplanering Ultuna
SLU Sveriges lantbruksuniversitet
Ulla.Berglund@ipul.slu.se

Att kunna köpa saker man vill ha, bo flott, resa dit man vill ingår för de flesta i visionen om framtiden. Till skillnad från de flesta föräldrar jag mötte framstod barnen som moderna "konsumister". Med Bourdieus (1982) begrepp kan man säga att föräldrarna hade "smak för det nödvändiga" betingad av sin uppfattade verklighet medan barnens attityd mer kan beskrivas som att de hade "smak för lyx" – inspirerad bl.a. av reklam, importerade tevesåpor och filmer. Det finns anledning att tro att de unga från Mezciems, – precis som många nutida svenskar kommer att försöka förena ett modernt liv med möjligheten att koppla av i grönska och natur – att de vill ha både "Sony and soil" (Robins, 1997). Villaförorterna växer nu runt Riga liksom kring andra städer i det tidigare Sovjetunionen där levnadsstandarden stiger. Många som har råd flyttar till attraktiva platser på pendlingsavstånd från storstaden. Från denna trend kan också barnen ha fått sin inspiration. Att bo i eget hus i vid havet, som i förstaden Jurmala,

ler ägna sig åt andra urbana nöjen. Men likt flertalet nordbor, kommer de antagligen också att hålla vid liv sin inställning till naturen som en skön plats värd att värna om. Och kanske i än högre grad än dagens unga svenskar från storstaden, som sällan har den kontakt med natur och landsbygd som barnen i Mezciems visat sig ha. (Jfr t.ex. Uddenberg, 1995 om nutida svenskars positiva inställning till och intresse för naturen, som enligt Andersson et al., 1997 tycks omfattas också av unga personer.)

Men i de lettiska barnens framtidsbilder finns också en tydlig förväntan om en materiellt högre standard.

är en dröm som med stor sannolikhet förenar många barn och vuxna rigabor, men som barnen också vågar tro på.

Kommentar

Att växa upp i utkanten av en östeuropeisk storstad med ett tungt arv från Sovjetunionen innebär att leva och utvecklas i en miljö under såväl fysisk som social omvälvning. Demokratisering och privatisering påverkar i stort och smått. För de flesta växande barn och vuxna innebär situationen en stark upplevelse av att vara fattig i en värld som flödar över av varor och med en hägrande västerländsk livsstil på nära håll i stadsbild och i media.

Nya värden möter gamla, också sådana som vårdats

inom familjerna och överlevt sovjettiden. Känslan för naturen och platsen tycks ännu mer uttalad än i andra nordiska länder – vilket inte ska tolkas som att hänsynen till eller medvetenheten om naturen är större. Erfarenheten av att till mycket stor del vara utomhus för att leka och umgås delar barnen i Mezciems snarare med äldre än med jämnåriga generationer nordbor.

Nu står dessa östeuropeiska unga på tröskeln till det nya Europa med stora drömmar om modernisering men också förankrade i platsbundna värden. I en tid då rum och tid tycks tryckas samman till en alltmer globaliserad värld kan både uttalad platskänsla och vana vid förändring vara goda grunder för utveckling och ge skydd mot upplevd rotlöshet. I vart fall kan man tolka det studerade fallet så att detta fungerar i det korta perspektivet.

Referenser

- Andersson, Åke E., Fürth, Thomas och Holmberg, Ingvar (1997) 70-talister – om värderingar förr, nu och i framtiden, Natur och Kultur, Stockholm.
- Belsevica, Vizma (1997) Bille (på svenska) [ursprungligen "Bille" på lettiska, 1992], Natur och Kultur, Stockholm.
- Berglund, Ulla (2000) Sharing the Place – on Latvian and Russian Schools in Riga, i Karl-Olov Arnstberg (ed.) Place and Space. Explorations by "the Swans" research group, Södertörns högskola, Huddinge.
- Berglund, Ulla (2002) "Privatisation, Segregation and Local Engagement – a Latvian example", in Inara Marana och Sasha Tsenkova (eds.) Challenges and Opportunities in Housing: New Concepts, Policies and Initiatives, CIB (International Council for research and Innovation in Building and Construction, Rotterdam.
- Berglund, Ulla, Jergeby, Ulla. och Kreuzfeldt, Ute (1985) Ute till vardags, R101:1985, Byggnadsrådet, Stockholm.
- Borén, Thomas (2003) Den sovjetiska förorten som livsmiljö: fallet Ligovo i St. Petersburg, i Henningsen, B.; Wischmann, A. och Graf, H. med A. Weisner (red.) Städtischer Wandel in der Ostseeregion Heute – Städens omvandling i dagens östersjöregion. Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag.
- Bourdieu, Pierre (1982) La distinction (i svensk översättning av Broudy & Palme, Symposium, Stockholm 1993)
- Brinkis, Janis (1996) "A Short Historical Review of Large Scale Housing Areas in Latvia", in Large Scale Housing Areas in the Baltic Countries, report from Lund Centre for Habitat Studies, Lunds universitet.
- Chawla, Louise (2002a) Spots of time: Manifold ways of being in Nature in Childhood, in Kahn, P., and Kellert, S. (ed.) Children and Nature, MIT Press.
- Chawla, Louise (2002b) Toward Better Cities for Children and Youth. In Chawla, L. (ed) Growing up in an Urbanising World, Unesco Publishing, Earthscan publications.
- Gustafson, Katarina (2001) Vi och dom i förorten, i Nyström, L. och Lundström, M. Barn i stan? Om barns tillgång till stadsbygden, Stadsmiljörådet, Karlskrona.
- Heerwagen, Judith och Oriens, Gordon (2002) The Ecological World of Children, in Kahn, P., and Kellert, S. (ed.) Children and Nature, MIT Press.
- Herzog, Thomas och Chernik, Kristi, (2000) Tranquillity and Danger in Urban and Natural Settings. Journal of Environmental Psychology, 20, 29–39.
- Kaplan, Rachel och Kaplan, Stephen (2002) Adolescents and the Natural Environment: a Time Out?, in Kahn, P., and Kellert, S. (ed.) Children and Nature, MIT Press.
- Luse, Modrite (1993) Housing in Latvia – the Heritage of Soviet Time and Problems Arising, paper prepared for the ENHR conference in Budapest 1993 Transformation in the East, Transference from the West.
- Luse, Modrite (1994) Professional Practice and Popular Ideas for housing in Latvia During 1950–1990, paper prepared for the conference European network for housing research, Glasgow 1994.
- Marana, Inara (1996) Multi-storied Housing – Reality to live with", in Large Scale Housing Areas in the Baltic countries, report, Lund University.
- Marana, Inara (1999) Pilsetvides attistibas socialie aspekti, (Sociala aspekter på stadsmiljöns utveckling) magisteruppsats, sociologiska institutionen, Latvia University.

- Morrow, Virginia (2002) "Improving the neighbourhood for children: possibilities and limitations of 'social capital' discourse", in Christensen, P. och O'Brian, M. *Children in the City; Home Neighbourhood and*
- Nassauer, Joan (1995) *Messy ecosystems, orderly frames*, *Landscape journal*, 14, 161–170.
- Nordström, Maria (2000) *Rummet som plats, del 2: stadsbarn*, Kulturgeografiskt seminarium 4/00, Stockholms universitet.
- Robins, Kevin (1997) *What in the world's going on*, in *Du Gay: Production of culture*, Sage, London.
- Strautmanis, I. A. Et al. (1987) *Architecture of the soviet Latvia (på ryska)*, Moskva.
- Tsenkova, Sasha (2000) *Housing in Transition and transition in housing*, K reklama, Sofia.
- Uddenberg, Nils (1995) *Det stora sammanhanget*, Nya Doxa, Nora, Sverige.
- Vysokovsky, Anatol (1991) *Stadsmiljö: begrepp, värderingar, planeringsstrategi*, i *Tidskrift för arkitekturforskning*, 4, nr 1, 1991.
- Wilhjelm, Hanne (2002) *Barn og omgivelser – virkelighet med flere fortolkninger*. Con-text, avhandling 8, Arkitekthøgskolen i Oslo.

Muntliga källor:

- Juhnevic, Gunta (fastighetsförvaltare, arkitekt), intervjuad vid flera tillfällen 1998, 1999 och 2000.
- Luse, Modrite (forskare, arkitekt), i intervju 2000-04-07.

ABSTRACT

Dreams and Reality in the Periphery

– Growing up in an East European City

Growing up on the outskirts of an East European city means being in transition in several respects. The whole society as well as the place itself is changing from a socialistic regime and turning to democracy in politics and to private ownership within a growing market economy. In most cases this situation also means being poor in a world overflown with merchandise and with the western life style everywhere around in advertisement and media. Still, old values are alive within the families and also affect the children. These are values that have survi-

ved the soviet time mixed with some picked up during that era. The affection for the green nature seems to be even more outspoken than in other Nordic countries. Being outdoors also seems to play a more prominent role in the everyday life here where few children have a room of their own or private access to a computer, and most families seldom can by more home entertainment than what comes out of the TV set. As living standard is growing, though, computers seem to enter into more and more homes.

The place of my ethnographic study was the district of Mezciems in Riga, the capital of Latvia. Visiting Riga and Mezciems observing and talking to the local people involve a special experience of simultaneously being in different times and in different places.

This is an expression of the time-space compression visible everywhere and very palpable in places of fast transition. It means huge problems for the adults, but to the 10 to 12 years old children, which were the main target of my study, it mostly seems to mean hope. Maybe poor today but full of confidence in the future, is one way of characterising the children's attitude.

This paper concludes some of the results of a study conducted over a nearly four years period (1998–2001). We can see how the children tend to look upon themselves as global citizens and show a clear consumerist attitude. We can also observe a frequent feeling for nature, country and neighbourhood.

Key words: children, city periphery, Eastern Europe, outdoor environment.